

Den avglamoriserade rökaren

Det gick riktigt illa för spanjoren Rodrigo de Jerez när han, som den förste på europeisk mark, rökte tobak till allmänt beskådande. Människor som såg rök välla ur hans mun trodde att han var besatt av djävulen. Han dömdes till sex års fängelse.

Detta hände 1493. Rodrigo de Jerez hade just kommit hem från en lång resa, som tolk på en av Christofer Columbus båtar, till den så kallade nya

världen. Där kunde han med egna ögon se hur ursprungsbefolkningen inandades röken från tobaksblad. Han tyckte det var spännande och började själv röka. När han kom tillbaka till Spanien tog han sig ett bloss. Det kom att visa sig ödesdigert.

Tobaksbrukets historia är både intressant och märklig. Det som nu visat sig vara en gigantisk hälsofara ansågs en gång i tiden vara hälsan själv. Den

Bild: *Piprökande man – den trygga familjesadern*. femtiotalsjakten.se. [Blogg]. 29 oktober 2008. <http://femtiotalsjakten.se/2008/october/alla-dessa-piprokande-man.html> (Hämtad 2016-06-27).

första svenska avhandlingen om tobakens effekter kom till 1633. Tobak ansågs då vara hälsosamt och sas kunna bota en mängd sjukdomar som kallbrand, frigiditet och hosta.

Förr var rökning en manlig företeelse. Det var pipa eller cigarrer som gällde. Cigaretter kom till Sverige på 1870-talet. Men till Europa redan i mitten av 1700-talet.

Den första svenska undersökningen om rökvanor gjordes år 1946. Då rökte hälften av alla män, men endast nio procent av kvinnorna. Ungefär så var det också i mitten av 1950-talet.

Cigarren förknippades med den välbärgade fabriksägaren och direktören, pipan med den trygge familjefadern, cigaretten med unga idoler.

Kvinnor rökte i mycket liten omfattning. Det var framförallt emanciperade kvinnor med intresse för poplärkultur som film, teater och musik som rökte. De utbildades rökande med långa munstycken. Att röka var glamouröst och fint och ansågs inte farligt så länge som man gjorde det med måtta.

I mitten av 1960-talet slog den amerikanska, så kallade, Terry-rapporten larm om rökningens farlighet. Men här hemma togs den inte alls på lika stort allvar som den gjorde i England och USA.

Rökandet marknadsfördes som om det vore hälsan själv. Det var ”Salem för friskhetens skull” och ”Alpine – ett friskt bloss”.

Från 1960-talet och några årtionde framåt gick rökandet upp för kvinnor. Cigaretten blev symbolen för självständighet, modernitet och jämlikhet.

I början på 1980-talet var en tred-

jedel av männen dagligrökare. Siffran för kvinnor var 27 procent. Kvinnors rökande närmade sig allt mer männens för att i slutet av 1980-talet gå om.

Forskningsrapporter om rökningens farlighet duggade nu allt tätare. Rökning var ett hot mot folkhälsan. Frågan om att röka eller inte röka blev nu också en fråga om moral och karaktär som kom att förstärkas under 2000-talet.

Undersökningar gjordes som visade att icke-rökarna betraktade rökare i nedsättande ordalag – som viljesvaga, karaktärsvaga och misskötsamma. Och rökare började känna sig förföljda och utstötta.

I en engelsk studie tillfrågades vuxna vad de tyckte om rökare. Icke-rökare beskrev rökare i motbudande ordalag som handlade om två saker. Den ena om lukt. ”Rökare luktar illa”. ”Det stinker om dem”. Det andra om utseende. Rökare har ”gula fingrar”. ”grå, torr och rynkig hud” och ”bruna tänder”.

Sedan början av 1980-talet har konsumtionen gått ned kraftigt. Dagligrökandet har minskat till 12 procent. Sverige är bäst i hela Europa. Framgångsreceptet har varit lagstiftning, rökfria lokaler och arbetsplatser, hälsouppllysning, förbud och kampanjer. Men också till viss del avskräckande bilder på rökande människor med ”dålig hy”, ”gula tänder” och ”sjuka lungor”.

Men rökandet har inte minskat i samma grad för alla grupper. Minskingen är betydligt större bland tjänstemän och högutbildade än bland arbetare och lågutbildade. Bland högre tjänstemän är det sex procent som

Bild: *Rökning och glamor. Marlene Dietrich.* mattsko.wordpress.com. [Blogg]. 2 maj 2011. <https://mattsko.wordpress.com/2011/05/02/marlene-dietrich-smoking/> (Hämtad 2016-06-27).

röker dagligen och bland arbetare 19 procent. Siffran är ännu högre för utsatta grupper, som de som lever under allvarlig ekonomisk stress, ensamstående mammor och långtidssjukskrivna av psykiska skäl, där i runda tal var fjärde röker dagligen.

Det gick riktigt illa för Rodrigo de Jerez. Han kastades i fängelse för sin rökning. Så illa går det inte för dagens rökare. De får inte fängelse men de riskerar att bli stigmatiserade och placerade i skamvrån. En gång i tiden

var rökning ett tecken på hög status. Pipan och den trygge mannen. Cigaretten och den framgångsrike bankiren. Cigaretten för folk i farten och den emanciperade och moderna kvinnan. Idag är det inte så. Rökaren har blivit avglamoriserad.

Bengt Starrin
Professor och krönikör
bengt@starrin.nu